

„Rugsėjo vienuoliktosios romano“ bruožai ir vystymosi tendencijos

Ingrida ŽINDŽIUVIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

Pagrindinės sąvokos: amerikietiškoji kultūra, amerikiečių visuomenė, „rugsėjo vienuoliktosios literatūra“, terorizmas, ekstremizmas, traumos literatūra.

Ižanga

2001 m. rugsėjo vienuoliktosios įvykiai, kurie dažnai vadinami XXI amžiaus pradžios tragedija, stipriai paveikė daugelį gyvenimo sričių ir sukėlė begalę reakcijų. Šis tragiškas įvykis ir jo pasekmės davė pradžią naujam žanrui – „rugsėjo vienuoliktosios literatūrai“ (angl. „9/11 literature“). Šio straipsnio tikslas – aptarti rugsėjo 11-osios įvykių traktavimą XXI amžiaus romanuose. Tyrimo uždaviniai – apžvelgti „rugsėjo vienuoliktosios romano“ rūšis ir bruožus, aptarti rugsėjo 11-osios įvykių įtaką gyventojų emocinės būklės kaitai, trumpai apžvelgiant charakteringus „rugsėjo vienuoliktosios romanus“: Frédéricio Beigbederio *Windows on the World* (2003 / 2004), Johno Updike'o *Terrorist* (2006), Don DeLillo *Falling Man* (2007), Lailos Halaby *Once in a Promised Land* (2007), Mohsino Hamido *The Reluctant Fundamentalist* (2007), Edwardo Rutherfordo *New York* (2009) ir Amy Waldman *The Submission* (2011). Šiuos simbolinį teroristinio smurto pobūdį analizuojančius kūrinius galima interpretuoti kaip dabartinės amerikietiškosios realybės pavyzdžius: romanuose svarstomi visuomenėje vyskantys pokyčiai, analizuojama žmogaus egzistencijos prasmė, kvestionuojami įvairūs prieštrauminiai ir potrauminiai tarpsniai bei projektuojamos išvados. Kūriniai buvo pasirinkti atsižvelgiant į „rugsėjo vienuoliktosios romanui“ būdingus bruožus. Straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama Johno Updike'o ir Don DeLillo indėliui į „rugsėjo vienuoliktosios literatūrą“, siekiant išsiaiškinti bendrus literatūros kūrinių, analizuojančių kolektyvinę ir asmeninę 2001-ųjų metų rugsėjo 11-osios traumą, bruožus, taip pat pasitelkiami pavyzdžiai ir iš kitų rašytojų kūrinių. 2001 m. rugsėjo 11-ąją Jungtinės Amerikos Valstijos pateko į iki tol nepatirtą ir visiškai netikėtą situaciją; po rugsėjo 11-osios įvykių sukrėsta JAV visuomenė įžengė į susipriešinimo erą. Kaip teigia Jeremy Greenas, tragiškasis įvykis padėjo „traumą patyrusiai visuome-

nei“ geriau suvokti „galimus pavojus“ (Green 2005, 211)¹. Šie įvykiai nulėmė ilgalaikę traumą, nuo kurios šalis ir pasaulis dar neišgijo.

Rašytojų vaidmuo potrauminiame laikotarpyje

Netrukus po tragedijos iš grožinės literatūros autorių buvo tikimasi ne tik pasakoti apie įvykius, bet ir pasidalyti mintimis apie istorinį ir politinį atakų kontekstą. Natūralu, kad rašytojai, gyvenantys Niujorke (arba turintys glaudžių ryšių su šiuo miestu), pirmieji pajuto pareigą pateikti asmeninį įvykių vertinimą, tokiu būdu demonstruodami, kad jų liudijamos emocijos tikros (Goulimari 2007, 1–2). Po tragedijos atsirado prieštarų nuomonių ir abejonių, ar dera tragiškus įvykius interpretuoti grožiniuose kūrinuose. Aprimus pirmosioms emocijoms, rašytojai naujai pažvelgė į šį tragišką istorinį momentą.

2001-ųjų metų rugsėjo 11-oji tam tikra prasme pradėjo naują literatūros ir istorijos periodą: net į dabartinius įvykius dažnai žiūrima per rugsėjo vienuoliktosios prizmę. Šis „visuotinai bendras įvykis“ įkvėpė rašytojus „išreikšti savo asmeninį požiūrį į įvykius“ (Rufle 2008, 1). Analizei pasirinkti romanai parodo, kaip jau gerai žinomi ir dar tik pradedantieji autoriai vertina skausmingus įvykius ir jų padarinius, kaip jie išreiškia savo asmeninę reakciją ir atskleidžia tų įvykių poveikio žmogaus ir visuomenės gyvenimui mastą. Vien tai, kad Johnas Updike'as ir Don DeLillo, žymūs JAV rašytojai, vienas netiesiogiai, kitas tiesiogiai, ryžosi kalbėti apie rugsėjo 11-ąją, ieškoti atsakymų ir interpretuoti įvykius, yra labai reikšmingas faktas. Iš karto po katastrofos pasaulį užvaldė „kultūrinis ir etnis susipriešinimas“ (Conway 2008, 114). Prasidėjo moralinio ir fizinio smurto era: nuolat kuriami modeliai, kaip nubausti blogio jėgas, daugelyje šalių pasireiškė binarinės opozicijos ir segregacijos požymiai. Nesistengiant suprasti, diskutuoti ar paaiškinti, islamo fundamentalistų ekstremizmas tapo panašus į islamo ir musulmonų tradicijas demonizuojantį „vakarietiškąjį ekstremizmą“. A. G. Noorani teigimu, „Islamo šmėkla dar labai dažnai persekioja žiniasklaidą, akademinę aplinką, menus“ (Norani 2002, 23). Taigi, šiuolaikiniai rašytojai pasirinko šią problemą kaip iššūkį: vieni buvo linkę savo romanus politizuoti, kiti norėjo šalies tragediją pateikti per asmeninės traumos ar šeimos griūties prizmę.

Trauma, kurią Jungtinės Amerikos Valstijos patyrė 2001-ųjų rugsėjo 11-ąją, stipriai sukrėtė visą pasaulį. Tragiški tos dienos įvykiai ir sudėtingas laikotarpis po jų palietė beveik visas gyvenimo sritis, priversdami skirstyti gyvenimą į skirtingus periodus – „PRIEŠ“ ir „PO“. JAV ir visame pasaulyje prasidėjo binarinės opozicijos – „Mes“ ir „Jie“ – era. Buvo tikimasi rasti logišką katastrofos paaiškinimą, bet šios pastangos, pasak Jeremy Greeno, baigėsi „tragizmu persmelktu realizmu“ (Green 2005, 94). Po rugsėjo vienuoliktosios atakų JAV vyriausybė ir Prezidento administracija įsteigė daugybę agentūrų ir organizacijų, kurių svarbiausia paskirtis buvo kovoti su terorizmu, tačiau dviprasmiški politiniai veiksmai dažnai tik gąsdino visuomenę, sukeldami psichologinį nestabilumą ir socialinį susiskaidy-

¹ Čia ir toliau pateikiamas straipsnio autorės vertimas iš įvairių teorinių šaltinių ir kritinių straipsnių anglų kalba.

mą. Frankas Furedi teigia, kad žmonės „ir toliau gyvena įvairių baimių kaustomoje aplinkoje. Nerimas dėl galimo teroro prilygsta nusikaltimų, visuotinio atšilimo ir kitoms įprastoms baimėms“ (F u r e d i 2006, 1). Prieš rugsėjo 11-osios atakas, išpažinti islamą buvo kažkas nauja, nežinoma ir ypatinga, tačiau tuojau po įvykio musulmonai buvo laikomi priešais, žmogžudžiais ir teroristais. Ši situacija sukėlė etninių bendruomenių, o ypač musulmonų, socialinę atskirtį, izoliaciją ir netgi etninį smurtą. Dėl informacijos stokos JAV visuomenė buvo sutrikusi: nors žiniasklaidoje vyko plataus masto diskusijos apie tragiškuosius įvykius, žmonės nepajėgė suvokti katastrofos. Šalies trauma tapo viso pasaulio trauma, pavirtusia amžinu stigmatiniu reiškiniu. Taigi, norint geriau suprasti situaciją po tragedijos, arabų tautybės rašytojų musulmonų pozicija tampa ypač svarbi. Laila Halaby ir Mohsinas Hamidas priklauso mažai arabų tautybės rašytojų grupei (rašančiai anglų kalba), išdrįsusiai prabilti arabų bendruomenės vardu apie staiga pasikeitusį visuomenės požiūrį į musulmonus, sugriautus jų gyvenimus ir žlugusius idealus, įvykių sukeltą asmenybės krizę – visa tai, kas nukreipė šalį pražūtingo susvetimėjimo keliu. Kaip tvirtina Akbaras S. Ahmedas, daugelis prezidentą Bushą supusių dvasininkijos atstovų pabrėžė „JAV krikščioniškumą <...>, užsipuldami islamą ir jį vadindami „labai nedora ir pragaištinga religija“ (A h m e d 2007, 141–142). A. G. Noorani islamofobiją apibūdina kaip „baimę ir neapykantą islamui ir musulmonams, [kuri] pasireiškia visose žiniasklaidos formose ir yra paplitusi visuose visuomenės sluoksniuose“ (N o o r a n i 2002, 41). Noorani ją vadina šių laikų „negalia“ ir pabrėžia fundamentalizmo, kuris „iš religijos išstumia sveiką protą, o iš tikėjimo – užuojautą“, keliamą pavojų (Ibid., 65). Šaliai vis greičiau riedant „islamofobijos“ keliu, „nusivylimas, kurį musulmonai jautė, matydami neigiamą požiūrį į save“, sustiprėjo (A h m e d 2007, 144). Ahmedas taip pat kelia klausimą dėl tarpusavio supratimo tarp Vakarų ir islamo stiprinimo, aiškindamas „protingo pokalbio [kaip būdavo anksčiau]“ būtinybę (Ibid.). Tikriausiai tai ir yra pagrindinė priežastis, nulėmusi šią temą daugelio rašytojų kūrinuose: rašytojai ryžosi aiškinti skaitytojams terorizmo priežastis ir pasekmes, padėti jiems atsigauti po tragedijos ir drauge peržengti dviejų priešiškų stovyklų ribą bei paskatinti priešybes bendrauti.

„Rugsėjo vienuoliktosios romano“ rūšys

Frédéricas Beigbederis (g. 1965), prancūzų rašytojas ir literatūros kritikas, penkių romanų autorius, buvo vienas iš pirmųjų užsienio rašytojų, įnešusių tarptautinę indėlį į „rugsėjo vienuoliktosios literatūrą“: jo romane *Windows on the World* (2003 / 2004) pasakojama daugialypė Pasaulio prekybos centro (PPC) tragedija. Dvi siužeto linijos ir fragmentiškas pasakojimas tarsi simbolizuoja gyvenimo trapumą ir sutelkia dėmesį į žmogaus egzistencijos problemas. 120 trumpų romano skyrių aprašo kiekvieną minutę nuo 8 val. 30 min. ryto, prieš pat pastato atakos momentą (8 val. 46 min.), iki 10 val. 29 min., kai sugriuvo šiaurinis PPC dangoraižis. 2001-ųjų rugsėjo 11-ąją, lėktuvas (Boeing 767, *American Airlines* reisas 11, smūgio metu skridęs 490 mylių per valandą greičiu) įsirežė į šiaurinį bokštą tarp 94-ojo ir 98-ojo aukštų“ (S t e r n 2003, 1). „Windows on the World“ – populiarus

40 000 kvadratinų metrų pločio restoranas – buvo įsikūręs šiaurinio dangoraižio viršuje, 107-ajame aukšte. Taigi, svarbiausia veiksmo vieta Beigbederio kūrinyje tampa restoranas „Windows on the World“, kurio vardu simboliškai pavadintas ir pats romanas (originalus pavadinimas išlaikytas ir knygos vertimuose į kitas kalbas – anglų, vokiečių, ispanų, olandų, flamandų, italų, lietuvių, latvių, bulgarų, rusų, slovėnų, rumunų, gruzinų ir kt.). Pagrindinis veikėjas Kertju Jorstonas prieš pat katastrofą ateina į restoraną su dviem sūnumis pasimėgauti skaniais pusryčiais. Pati romano pradžia dvelkia tragizmu: „Pabaiga jums žinoma: visi žūsta. Tiesa, mirti – anksčiau ar vėliau – tenka daugeliui. Šis pasakojimas originalus dėl to, kad visi mirs tuo pačiu metu ir toje pačioje vietoje“ (Beigbeder 2004, 9). Nors romanas iš karto sulaukė palankaus skaitytojų vertinimo, literatūros kritikams abejonių kelia dvilypis siužetas, „hiperrealistinė“ forma ir „postmodernistiniai literatūriniai eksperimentai“ (Versluis 2009, 125–126). Analizuodamas romaną Kristiaan Versluisas netgi svarsto, ar romanas *Windows on the World* yra tikrai nuoširdus bandymas susitaikyti su rugsėjo vienuoliktosios padariniais, ar tai tik rugsėjo vienuoliktosios kičas? (Ibid., 126). Jei romanas būtų parašytas antroje pirmo dešimtmečio po įvykio pusėje, kičo pavojus būtų akivaizdus: daugumą to laikotarpio rašytojų būtų galima apkaltinti temos manipuliacija, stengiantis įsiteikti skaitytojams, tačiau Beigbederio romano forma, postmodernistinis pasakojimo laiko panaudojimas ir asmeniškasis kreipimasis į skaitytoją būdas rodo, kad rašytojo nerimas dėl šios XXI amžiaus pradžios traumos yra nuoširdus. Panaudojęs sugriuvusių dangoraižių dvynių metaforą, rašytojas vaizduoja gyvenimo pabaigą ir pateikia daugybę ateities vizijų, nukeldamas į laikotarpį po tragedijos – situaciją, kuri aprašyta vėlesniuose „rugsėjo vienuoliktosios romanuose“. Beigbederio romanas, nors ir sudėtingas savo žanru, forma ir stiliumi, buvo vienas iš pirmųjų „rugsėjo vienuoliktosios kūrinų“, padėjęs geriau suprasti šio trauminio įvykio padarinius.

Johnas Updike'as (1932–2009) priskiriamas amerikiečių rašytojų grupei, kuri gilinasi į asmenybės vidinį pasaulį, ypač dvasinės prasmės ir moralinių vertybių paiešką. Savo darbuose Updike'as analizavo modernaus gyvenimo sunkumus ir sielos kančias, aprašė psichologinę traumą ir keistą atitrūkimo nuo gyvenimo jausmą, kurį žmogus patiria, susidūręs su žiaurumu, brutalumu ir nesuvokiamu blogiu. Rašytojo dvidešimt antrąjį romaną (*Terrorist*) (liet. *Teroristas*) (2006) galima laikyti šiuolaikinės JAV realybės, pagrįstos baime, nesusikalbėjimu ir įtampa, pavyzdžiu. Romane, kurį įkvėpė 2001-ųjų rugsėjo 11-oji, kuriamas jauno teroristo portretas. Kaip pastebi Alexander C. Kafka, „romano pavadinimą reikia suprasti tiesiogiai“, tačiau knyga sukelia nenumaldomą jausmą, kad „visi mes vienas kitą terorizuojame keistais, banaliais būdais. Taip elgiamės demonstruodami savo cinizmą, netikėjimą, pyktį, bauginami kitus savo silpnybėmis ir bjauriais įpročiais, pavydu ir amoralumu“ (Kafka 2006, 2). Komentuodamas romano pavadinimą, Johnas Murphy svarsto pagrindinio veikėjo Ahmado kelionės po Niujorką reikšmę ir teigia, jog, nors „fatališkas pavadinimas atskleidžia Ahmado ateitį“, romano autorius naudoja dvasinės kelionės simbolį, kurį galima interpretuoti skirtingai (Murphy 2007, 3). Kaip ir daugelis kitų amerikiečių, Updike'as ieško atsaky-

mų į aktualius klausimus: kas kaltas dėl tragiškojo įvykio? Kas priverčia žmones, kaip ir pagrindinį šio romano veikėją, nusikalsti? Stulbinamai jautriu teroristo paveikslu Updike'as pristato JAV literatūroje naują veikėjo tipą – jauną, nepatyrusį, bet ryžtingą teroristą. Sutelkdamas dėmesį į periodą po rugsėjo 11-osios ir diskutuodamas apie tragedijos padarinius, rašytojas nubrėžia ryškia skiriamąją liniją amerikiečių literatūroje.

Romano *Terrorist* pavadinimas yra simboliškas, atskleidžiantis pagrindinio veikėjo ateitį – jis ruošiasi tapti savižudžiu sprogdintoju. Ne mažiau svarbus ir jo vardas: „Ahmadą“ islamiškoje kultūroje reiškia tą patį kaip Mahometas – „pranašas“. Ahmado varde slypi mintis apie pažado ar specialios užduoties įvykdymą, kuri šiame romane yra susprogdinti Linkolno tunelį – vieną pagrindinių Niujorko transporto arterijų. Vardo reikšmė susijusi ir su veikėjo misija – skleisti islamą. Kaip taikliai pastebi Justinas Cartwrightas, romanas analizuoja nuspėjamas temas: „JAV vietą pasaulyje, amerikietiškosios visuomenės vartotojiškumą, dvasingumo stoką, sustabarėjimą“ (C a r t w r i g h t 2006, 1). Romano veiksmas vyksta Niujorke ir trunka keletą Ahmado gyvenimo mėnesių. Johnas Murphy pastebi, kad „norėdamas suprasti ar bent atpažinti keistą alchemiją, kuri sukuria savižudį Dievo tarną, Updike stengiasi išigilinti į pačią ekstremizmo esmę“ (M u r p h y 2007, 2). Tam tikra prasme Updike'as mėgina apibūdinti bet kurį potencialų teroristą: šiame romane „jo“ teroristas yra amerikiečių tautybės aštuoniolikmetis, visa širdimi atsidavęs islamui, nuoširdžiai neapkenčiantis vakarietiškos kultūros, ir, sumaniai prižiūrint mokytojui – imamui, laukiantis atpildo pomirtiniame gyvenime, kurį žada džihadą (W a l s h 2006, 1). Nors jaunojo teroristo paveikslė gausu naivumo ir jaunatviško maksimalizmo, svarbiausi akcentai jaunuolio portrete yra „tikėjimo ir fanatizmo sankirta“ (M u r p h y 2007, 3). Romanas skatina suvokti svarbiausius gyvenime dalykus, priešpriešinant juos skirtingoms degradacijos formoms. Be terorizmo arba priešiško tarp dviejų skirtingų kultūrų ir požiūrių į pasaulį temos, romanas analizuoja JAV visuomenės ydas: vartotojiškumą, paviršutiniškumą, veidmainystę. Brutalūs, bjaurūs ir vulgarūs JAV visuomenės bruožai išrykinami pačioje kūrinio pradžioje:

VELNIAI, GALVOJA AHMADAS. Šitie velniai nori pasiglemžti mano Dievą. Centro vidurinėje merginos visą dieną kraiposi ir vaiposi, demonstruoja švelnius kūnus ir viliojančius plaukus. Jų apnuoginti pilvai blizgančiais žibukais papuoštomis bambomis ir tamsraudonėmis tatuiruotėmis žemėliau klausia: „O ką dar galima pamatyti?“ Vaikiniai slankioja, šlaistosi aplink, žvelgia negyvom akim, dirgliais žudikų judesiais ir nerūpestingu niekinamu juoku siekia parodyti, kad šis pasaulis toks ir yra – triukšmingas išblizgintas koridorius su išrikiuotomis metalinėmis spintelėmis. <...> (U p d i k e 2012, 7; kursyvas originale).

Ahmadą mano, kad jo draugai „neturi tikrojo tikėjimo, nežengia Tiesiuoju Keliu; jie eina Nedoru Keliu, jie – nešvarūs“ (U p d i k e 2012, 7). Jis atrodo atitrūkęs nuo supančio mokyklos pasaulio, nepritampantis jame. Ahmado apmąstymuose skaitytojais gali nesunkiai atpažinti paties rašytojo Johno Updike'o požiūrį: Ahmado bendraklasiai apibūdinami kaip „bedieviai“ – „jie mano būsiantys saugūs, kaupdami šio pasaulio daiktus, pasiduodami tvirkinančiai televizijos apgaulei“,

tarsi „vaizdų, melagingų laimės ir prabangos vaizdų vergai“; mokyklos mokytojai „kurių vokai pabrinkę, kūnai išpurte, jiems iš burnos dvokia, kaip nuolat padauginantiems išgerti žmonėms. Vieni jų skiriasi; kiti gyvena susimete. Jų gyvenimas už mokyklos ribų palaidas, netvarkingas, savanaudiškas. Valstijos valdžia Trentone ir Šetono vyriausybė aukščiau, Vašingtone, moka jiems, kad diegtų dorybes ir demokratines vertybes, bet jie tiki bedievyste“ (Updike 2012, 8). Nors tokioje aplinkoje Ahmadą nepritampa, jis nesijaučia vienui vienas, nes yra tvirtai įsitikinęs, kad jo „vienintelis vedlys <...> yra Alachas“ (Ibid., 22). Ahmadą nuoširdžiai tiki savo Dievu: „jis gina savo Dievą“ – nematomą, bet juntamą draugą, kuris „visada su juo“ – „Dievas yra jo džiaugsmas ir laimė“ (Ibid., 2007, 43). Jausdamasis pranašesnis už savo bendraklasius ir tyrinėdamas jį supantį pasaulį, Ahmadą mano supratęs priežastį, kodėl taip yra: „Sunku gyventi šiame pasaulyje, – mąsto jis, – nes velniai čia dirba savo darbą, viską jaukia ir pučia miglą“ (Ibid., 15). Įsidarbinęs sunkvežimio vairuotoju, vienos kelionės metu Ahmadą papasakoja Čarliui, vienam iš kompanijos savininkų, apie panieką, kurią jaučia aplinkiniams ir jų gyvenimo būdai. Ahmadą pritaria Čarlį nuomonei, kad rugsėjo 11-osios teroristinis išpuolis įvyko pačiu laiku: „Smagu daugiau nebematyti tų bokštų“, „jie buvo bjaurūs <...> neproporcingi. Jie ten atrodė ne vietoje“ (Ibid., 2012, 194). Čarlis ir jo šeima – islamo ekstremistai, ruošiantys Ahmadą teroristiniam aktui – susprogdinti Linkolno tunelį. Vis dėlto lemtingą dieną Ahmadą suklumpa ir neįvykdo savizudiško išpuolio. Rašytojas šį faktą pateikia ne kaip silpnybę, o kaip kažką, dėl ko herojus gailisi. Romanas baigiasi tais pačiais žodžiais, kaip ir prasidėjo: „Šitie velniai atėmė, galvoja Ahmadas. Šitie velniai pasiglemžė iš manęs mano Dievą mano Dievą“ (Ibid., 319; kursyvu originale). Taigi, romano pavadinime užkoduota pabaiga neišsipildo – tokiu būdu rašytojas galbūt išvelgia vilties užuomazgas susipriešinusioje JAV visuomenėje.

Romane rašytojas svarsto tikėjimo reikšmę žmogaus gyvenime, aiškindamas islamo tradicijas ir analizuodamas religinius klausimus. Pateikdamas gausybę informacijos apie islamą, cituodamas Koraną, aiškindamas vaikino pašaukimą ir troškimus, Updike’as demonstruoja išskirtinį sugebėjimą išsiskverbti į būsimą teroristo sąmonę. Taigi, rašytojas imasi mokytojo vaidmens. Kalbėdamas apie „jų“ religiją, įsitikinimus, tradicijas, kultūrą ir gyvenimo būdą, jis kelia klausimą apie toleranciją žmonių skirtingumui. Svarbiausias rašytojo siekis – suteikti reikiamą informaciją apie moralines ir dvasines islamo tradicijos paradigmas bei mokyti tolerancijos ir supratimo. Problemos, kurias analizuoja romanas, liudija JAV visuomenės egocentriškumą, įvairiais būdais ir formomis ne kartą aprašytą paties Updike’o ir kitų šiuolaikinių rašytojų. Nors Updike’o sukurto veikėjo portretas nedaug nukrypsta nuo stereotipiško jauno musulmono paveikslo, visame romane jaučiamas autoriaus pastangos paaiškinti skaitytojui jaunojo teroristo veiksmų priežastis. Rašytojas svarsto kultūrinės ir socialinės problemas, tam tikrų visuomenės grupių nesutarimus ir nesusikalbėjimą, analizuoja šiuolaikinio pasaulio iššūkius.

Panašiai kaip ir Updike’o romanas „Teroristas“, Don DeLillo romanas *Falling Man* (2007) atspindi „rugsėjo vienuoliktosios romanui“ būdingus bruožus, iš kurių

svarbiausias – destrukcijos tema. Nors abiejuose kūriniuose analizuojamos problemos yra panašios, į jas žvelgiama iš skirtingų perspektyvų. Stengiantis paaiškinti teroristinio išpuolio priežastis ir pasekmes (tiek fizines, tiek psichologines), Updike'o romane pateikiamas jauno teroristo paveikslas. O Don DeLillo tiesiogiai kalba apie tragišką įvykį ir jo įtaką žmogaus gyvenimui, pateikdamas suniokoto miesto vaizdą ir brėždamas paralelę tarp griuvėsiais pavirtusios aplinkos ir sužlugusio vidinio pasaulio. Nors stilistiškai skirtingi, abu romanai siekia paaiškinti ir aprašyti žmogaus destrukcijos pobūdį, priežastis ir pasekmes.

Don DeLillo (g. 1936) romanai „pelnę jam vieno iš populiariausių šiuolaikinių Amerikos rašytojų vardą“ (B u r n 2003, 1). Kaip pažymi Jeremy Greenas, „DeLillo pavyzdžiu sekė visa rašytojų postmodernistų, pradėjusių karjerą XX a. septintame ir aštuntame dešimtmetyje, karta“ (G r e e n 2005, 4). Kaip tikras postmodernizmo atstovas, Don DeLillo gilinasi į prieštarai vertinamus postmoderniosios kultūros klausimus. Duncan Campbell teigimu, pagrindinis jo kūrinių veikėjas ikūnija „aplinkybių auką“ – „paniekintą ir visuomenės atstumtą vienišų“ (C a m p b e l l 2003, 2). DeLillo dažnai kalba apie tai, kaip „pažeidžiama asmeninė erdvė“, kuri pateikiama kaip priešybė išoriniam pasauliui (G r e e n 2005, 17). Uždara asmeninė erdvė tampa kalėjimu, iš kurio žmogus nesugeba ištrūkti. DeLillo veikėjai dažnai siekia valdyti artimiausią aplinką, tačiau situacija akimirksniu pasikeičia ir galiausiai pati aplinka pradeda valdyti individą. DeLillo romanų veikėjus sunaikina mistifikuota ir keista išorinė (dažniausiai miesto) aplinka: Niujorkas su judriomis gatvėmis, nepaprastai aukštais pastatais ir vidine erdve, pripildyta modernių prietaisų, turinčių užtikrinti saugumą ir komfortą, tačiau pamažu virstančių grėsme žmogui. Romano *Falling Man* (liet. *Krentantis žmogus*) pagrindinis veikėjas Keitas Neudekeris bando susigrąžinti savo tapatybę, rugsėjo 11-ąją subyrėjusią į šipulius, kai, gelbėdamasis po pastato griūties, su šimtais kitų siaubo ir panikos apimtų žmonių leidžiasi sausakimšais laiptais žemyn. Išėjęs į lauką jis klajoja po šoko ištiktą Niujorką, po sužeisto miesto griuvėsius, simbolizuojančius jo psichologinę būseną. Įvykiai romane vyksta cikliška, įsukant skaitytoją į įvykių verpetą, tačiau galiausiai baigiasi ten, kur prasidėjo – vietoje, kurioje sugriuvo dangoraižiai dvyniai, į juos įsirėžus užgrobtiems lėktuvams. Ne tik pagrindinis veikėjas nukenčia – visas miestas suniokotas, sužeistas ir paplūdęs krauju. Aprašydamas tragedijos vietą, autorius pasitelkia atpažįstamus vaizdus:

Tai nebebuvo gatvė, bet krentančių pelenų ir tamsos pasaulis. Jis ėjo šiaurės kryptimi, skynėsi kelią pro griuvėsius ir purvą; žmonės bėgo su rankšluosčiais ant veidų ar ant galvų užsimetę švarkus, prispaudę nosines prie burnų. <...> Vieni bėgo, kliuvo, sutrikę, nesigaudantys aplinkoje, aplink krentant šiukšlėms; kiti slėpėsi po gatvėse stovinčiais automobiliais. <...> Dūmai ir pelenai užtemdė gatves, kamuo- liais ritosi tolyn; įstaigų dokumentai, standartiniai lygūs popieriaus lapai sklاندė ore, tarsi gedulinga skraiste uždengdami apokaliptinio ryto įvykius (D e L i l l o 2008, 3)².

² Čia ir toliau pateikiamas straipsnio autorės vertimas iš D e L i l l o 2008 – Don DeLillo, *Falling Man*, New York: Scribner.

Šiame įvadiniame epizode pagrindinio (iš pradžių anoniminio) veikėjo („Jis“) reginio vizualizacija apima dažnai naudojamą ir aprašomiems įvykiams būdingą realizmo dimensiją – dažnai privalomą „rugsėjo vienuoliktosios romano“ bruožą. Daugelis skaitytojų dar prisimena įvykio vietos vaizdą ir tikisi tai surasti romane. Svarbiausi romano elementai – psichologinė ir fizinė trauma, atminties blyksniai, siaubingų prisiminimų antplūdis. Krentančio žmogaus paveikslo, kuris atitinka romano pavadinimą ir pagrindinę mintį, esmė, pasak Tomo Junodo, – „solidarizuotis su visais krentančiaisiais bei jų agonija“ (J u n o d 2007, 3). Šią situaciją galima laikyti aliuzija į agentūros „Associated Press“ fotografo Richardo Drew nuotrauką tuo pačiu pavadinimu³, kurioje užfiksuota, kaip 2001-ųjų rugsėjo 11-ąją, 9 val. 41 min. 15 sek., iš šiaurinio Pasaulio prekybos centro pastato krenta žmogus. Šis neatpažintas vyras buvo vienas iš beveik dviejų šimtų viršutiniuose pastato aukštuose įkalintų žmonių, kurie pasirinko vienintelę išeitį – šokti pro langus (būtent šią situaciją romane *Windows on the World* detaliai aprašė Frédéricas Beigbederis). Kalbėdamas apie romano užuomazgas, Don DeLillo mini įvykio analizę (skaitant straipsnius ir knygas), Drew nuotraukas „krentančio žmogaus“ motyvais, o vėliau ir aktoriaus, žinomo „krentančio vyro“ vardu, interpretacijas – iš čia ir kilo pagrindinio romano motyvo idėja. Komentuodamas krentančio žmogaus motyvą, Tomas Junodas pažymi, kad romanas pateikia sielvarto pripildytos aplinkos paveikslą, atspindintį „kaip galiausiai visi krentame iš aukštybių“ (Ibid., 3). Romane krentančio žmogaus metafora pirmiausia taikoma pagrindiniam veikėjui Keitui, kuris nesugeba atsigauti po skaudžios patirties ir negali gyventi kaip anksčiau. Rodney Taveira pastebi įvairias šio simbolio (krentančio žmogaus) reikšmes: „Krentantysis yra ir vienas žmogus, ir daugelis. Jis, kaip ir jo trauma, po mirties gyvena toliau. Tai yra poetinė bendro sielvarto išraiška“ (T a v e i r a 2010, 4).

Po tragizmu persmelktos išangos likusi romano dalis skirta beveik vien tik laikotarpiui po katastrofos. Kai kurie kritikai kaltino Don DeLillo, kad šis vengia analizuoti „politines ir istorines rugsėjo 11-osios tragedijos priežastis ir pasekmes“ (E n g l i s h 2008, 3). Vis dėlto Don DeLillo pavyko aprašyti asmeninę šio įvykio, kurio padarinius stipriai pajautė ir dar pajaus skirtingos žmonių kartos, dimensiją. Specifinę atmosferą atskleidžia romano stilius ir kalba: kūrinys prasideda ir baigiasi rugsėjo 11-osios ryto scena. Kristiaano Versluyso teigimu, „kartu su dangoraižiais griūva ir kalba“ (V e r s l u y s 2009, 42). „Nenuoseklus koliažinis pasakojimas“, fragmentiški dialogai, pertrauktas pasakojimas kuria slogų ir tragizmu persmelktą romano toną (O l s e n 2010, 3). Grafiškai realistinis tragiško įvykio vietos aprašymas pirmajame romano skyriuje yra būtent toks, kokio tikėtasi ir laukta: skaitytojas patiria situacijos dramatiškumą, skaito apie tai, ką buvo pats matęs ar girdėjęs: „Mirtis jautėsi visur – ore, griuvėsiuose, ant stogų aplink, smelkėsi nuo upės dvelkiančiame vėjyje. Žuvusiųjų kūnai virto pelenais, užnešusiais pastatų langus, nusėdusiais ant jo plaukų ir drabužių“ (D e L i l l o 2008, 30). Šis įvairiais

³ Drew, “The Falling Man” (2001) (nuotrauka), [prieiga internete: <http://www.theage.com.au/ffximage/2006/08/30/FallingMan_060829015536020_wideweb_300x430.jpg>, žiūrėta 2011-08-20].

žmogaus pojūčiais paremtas aprašymas papildo visame pasaulyje atpažįstamą vaizdą.

Laila Halaby, arabų kilmės amerikiečių rašytoja ir dviejų romanų autorė (*West of Jordan* (2003) ir *Once in a Promised Land* (liet. *Kartą Pažadėtoje žemėje*) (2007)), priklauso rašytojų grupei, kuri išreiškia priešingą požiūrį ir rašo apie laikotarpį po tragiškojo įvykio. Gimusiai Beirute, mišrioje jordaniečio tėvo ir amerikietės motinos šeimoje, Lailai Halaby pažįstamas amerikietiškosios visuomenės narių susvetimėjimas, kuris prasidėjo tuoj pat po rugsėjo 11-osios. Romane *Once in a Promised Land* Halaby rašo apie jordaniečių poros (Jassimo ir Salvos) viltis, siekiant amerikietiškosios svajonės, ir jų idiliško gyvenimo Jungtinėse Valstijose pabaigą. Veikėjų santykiai šeimoje ir karjera palaipsniui ritasi žemyn („Jassimai, anksčiau žmonės prašėsi dirbti būtent su tavim. Dabar jie atsisako dirbti su tavim“ (Halaby 2007, 296)⁴); jie jaučia neigiamą visuomenės požiūrį („Ar dar negana? Gal jau reikia kažką daryti su tais arabų teroristais? Vardan Dievo! Jie gyvena su mumis. Tarp mūsų! Niekingi musulmonai, tik ir tykantys mus užpulti“ (Ibid., 56). Po rugsėjo vienuoliktosios tragedijos kilęs chaosas juos verčia abejoti, koks tikslas ir prasmė gyventi Jungtinėse Amerikos Valstijose, kai aplink klesti priešiskumas jų atžvilgiu: „Joana mums davė lipdukus automobiliui su JAV vėliava, kad kiekvienas, kurį pravažiuojame, aiškiai matytų, jog nežadame nieko sprogdinti“ (Ibid., 57). Romane Laila Halaby kelia socialinius klausimus, diskutuoja apie kultūrinį ir socialinį užrībį, smerkia išankstinį nusistatymą ir jautriai aprašo imigrantų, ypač arabų bendruomenių, gyvenimą JAV po tragiškųjų įvykių. Iš tiesų rašytoja apie šalies traumą kalba iš asmeninės pozicijos, atskleidama daugialypius įvykio ir jo padarinių aspektus.

Kitas arabų kilmės rašytojas Mohsinas Hamidas (g. 1971), panašiai kaip ir Laila Halaby, taip pat linkęs skausmingus įvykius traktuoti per asmeninę prizmę. Ant-rasis šio rašytojo romanas *The Reluctant Fundamentalist* (liet. *Fundamentalistas ne savo noru*) (2007), parašytas monologinės išpažinties forma, analizuoja visuomenėje vyraujančią baimę ir įtarinėjimą – bruožus, ypač išryškėjusius po teroristinių atakų. Naudodamas „atminties blyksnio“ (angl. „flashback“) metoda, Hamidas pristato šokiruojantį visuomenės narių, priklausančių „kitokių žmonių“ kategorijai, požiūrį į įvykius:

Įsijungiau televizorių ir išsistebeilijau į vaizdus, kurie priminė filmą, tačiau, stebėdamas vaizdus, supratau, kad tai ne išmonė, o tikras informacinis pranešimas. Mačiau, kaip vienas – o paskui ir antrasis – Niujorko Pasaulio prekybos centro bokštas dvynys griuvo. Ir tuomet aš *nusišypsojau*. Taip, kaip niekingai tai beskam-bėtų, mano pirma reakcija buvo stulbinantis džiaugsmas ir pasigėrėjimas tuo ką mačiau (Hamid 2007, 72; kursyvu originale)⁵.

⁴ Čia ir toliau pateikiamas straipsnio autorės vertimas iš Halaby 2007 – Laila Halaby, *Once in a Promised Land*, Boston: Beacon Press.

⁵ Čia ir toliau pateikiamas straipsnio autorės vertimas iš Hamid 2007 – Mohsin Hamid, *The Reluctant Fundamentalist*, London: Penguin Books.

Hamidas analizuoja, kokią įtaką rugsėjo vienuoliktosios įvykiai padarė JAV gyvenančių arabų kilmės amerikiečių tapatybės kaitai. Pagrindinis jo veikėjas pakistaniecis Changezas nuoširdžiai pripažįsta savo pirmą reakciją: „Mane apėmė jausmas, kad pats faktas, jog kažkas akivaizdžiai parklupdė Ameriką ant kelių, – labai *simboliškas*“ (H a m i d 2007, 73; kursyvu originale). Rašytojas atvirai diskutuoja apie „pasiskolintos tapatybės“ pasekmes: pagrindinis kūrinio veikėjas po rugsėjo vienuoliktosios įvykių mąsto apie savo tapatybės dvilypumą (M i s h r a 2007, 5). Naudodamas romano formai gan neįprastą dramatiško monologo formą, Hamidas analizuoja amerikietiškosios svajonės žlugimą ir pasipriešinimą šios ideologijos stabams, aprašo įtemptus santykius tarp musulmoniškųjų kraštų ir Vakarų šalių, atskleidžia išankstines nuostatas, kurioms paklūsta JAV visuomenė, kalba apie vidinę transformaciją ir, galiausiai, svarsto iškreiptas tikrojo fundamentalizmo formas, kviesdamas skaitytojus atsakyti į klausimą – „Kuri pusė įkūnija tikrąjį fundamentalizmą?“.

Edwardo Rutherfurdo istorinis romanas *New York* (2009) – tai miesto kronika, detalai aprašanti kiekvieną įvykį, įskaitant ir 2001 metų rugsėjo vienuoliktąją. Nors ši didelės apimties istorinį kūrinį tik iš dalies galima priskirti rugsėjo vienuoliktosios romanų grupei, romano dalis, kurioje aprašomas tragiškasis įvykis, daro jį išskirtinį. Žurnalistinis pasakojimo apie įvairius šios dienos ir laikotarpio po jos įvykius stilius yra būtent ta reali plotmė, kurią daugelis rugsėjo vienuoliktosios rašytojų laiko būtina veiksmo vietos ir žmonių reakcijos aprašymuose:

2001 metų rugsėjo vienuoliktosios rytą 7 val. 59 min. JAV oro linijų 11-ojo reiso į Los Andželą lėktuvas pakilo iš Bostono Logano tarptautinio oro uosto. Tai buvo Boeing 767 lėktuvas, skraidinantis devyniasdešimt du žmones, įskaitant ir įgulą. 8 val. 16 min. lėktuvas, skrendantis 29 000 pėdų aukštyje, nukrypo nuo kurso ir prarado ryšį su Bostono oro navigacijos kontrolės centru (BONKCC). Kurį laiką lėktuvo koordinatės buvo nežinomos.

8 val. 26 min. lėktuvas pasuko pietų link. Atsiradus ryšiui, BONKCC girdėjo, kaip užgrobėjai duoda nurodymus keleiviams. 8 val. 37 min. lėktuvo koordinatės buvo nustatytos. Jis skrido į pietus maždaug išilgai virš Hudsono upės. Tuoj pat buvo pranešta Šiaurės Amerikos oro erdvės apsaugos komandai ir Federalinės aviacijos administracijai. Du F-15 naikintuvai pasiruošė pakilimui iš Otis bazės, Masačusetso valstijos.

8 val. 43 min. lėktuvas pasuko link Manhatano.

Tik nedaugelis pastebėjo lėktuvą, artinantį prie miesto. O kad ir nedaug laiko buvo. <...>

8 val. 46 min. lėktuvas rėžėsi į Šiaurinį bokštą, įstrigo maždaug virš devyniasdešimt trečiojo aukšto ir sprogo. Lėktuvas skrido 404 mazgų greičiu; jame buvo 10 000 galonų kuro (R u t h e r f u r d 2009, 997–998).⁶

Pasakodamas trečiuoju asmeniu, Rutherfurdas atskleidžia kiekvieną pasauliui žinomo įvykio detalę, preciziškai atkurdamas veiksmo sceną, apie kurią byloja liudininkų prisiminimai ir daugybė dokumentinių ir istorinių šaltinių bei grožinės

⁶ Čia pateikiamas straipsnio autorės vertimas iš R u t h e r f u r d 2009 – Edward Rutherford, *New York*, London: Arrow Books.

literatūros kūrinių. Istorinio romano forma, susipinanti su literatūrinio žurnalizmo žanru, leidžia atkurti chronologinę įvykių seką.

Amy Waldman romaną *The Submission* (2011)⁷, pasirodžiusį praėjus dešimtmečiui po 2001 metų rugsėjo vienuoliktosios, galima laikyti atsaku į rugsėjo vienuoliktosios literatūros kritikų skelbiamą „rugsėjo vienuoliktosios romanų mirtį“ (S h i v a n i 2010, 1). Amy Waldman, buvusi *The New York Times* reporterė, pasirinko šiuo metu itin aktualią temą – memorialo tragedijos vietoje statybą. Svarbiausias romano akcentas yra memorialo 2001-ųjų rugsėjo 11-osios aukoms projekto konkursas. Ironiška, jog daugiausia komisijos balsų pelniusio projekto autorius yra JAV gimęs musulmonas – agnostiškas architektas Mohammadas Khanas. Taigi, autorė tarsi pateisina skaitytojo lūkesčius: šalia tiesioginių nuorodų į įvykį (pagrindinės veikėjos, žiuri narės, Claire vyras buvo vienas iš aukų) ir laikotarpį po jo, prisiminimų, diskusijų apie visuomenės susvetimėjimą bei pasvarstymų apie „kitoniškumą“, išankstines nuostatas ir veidmainystę – temų, būdingų ankstesniems „rugsėjo vienuoliktosios romanams“, analizuojamos ir šiuolaikinės realijos. Rašytoja atkreipia dėmesį į tebeegzistuojančią traumą – atvirą šalies žaizdą – ir kalba apie šalies patirtas netektis: „Visi kažko neteko – žinoma, pirmiausia prarado jausmą, kad šalis nepažeidžiama; neteko svarbiausių miesto simbolių; galbūt neteko draugų ar pažįstamų“ (W a l d m a n 2011, 3)⁸. Objektyvi nuomonė susipina su lengvai atpažįstama subjektyviaja puse, tuo būdu atskleisdama visuomenės nuomonių prieštaras ir separatizmą: „Kuo ilgiau ta vieta stovėjo tuščia, tuo labiau ji simbolizavo pralaimėjimą, pasidavimą – kad „jie“, kas tokie bebūtų, galėtų šaipytis. Memorialas pamintai JAV didybei, demonstruojantis šalies atsinaujinusią baimę būti užpultai gaujos fanatikų – tesugebančių žudyti vidutinybių“ (Ibid., 4). Tokioje situacijoje vieno iš žiuri narių spontaniška reakcija, išgirdus konkurso nugalėtojo vardą, skamba natūraliai, bet kartu ir grėsmingai: „Prakeiktas musulmonas!“ (Ibid., 16). Kaip ir kituose „rugsėjo vienuoliktosios romanuose“, taip ir šiame smerkiama ir analizuojama daugelio žmonių reakcija, pasireiškusį po tragedijos:

– Nesu įstikinęs, jog noriu, kad memorialo autorius būtų Mohammadas. Nesvarbu, kas jis. Jie jausis taip, lyg būtų laimėję. Visame musulmoniškajame pasaulyje šokinės iš džiaugsmo, šaipydami iš mūsų kvailumo, kvailos tolerancijos.

– Tolerancija nėra kvaila, – pedantiškos mokytojos tonu pasakė Claire. – Bet kvailas išankstinis nusistatymas (Ibid., 18).

Johnui Updike'ui būdinga forma Waldman kalba apie akivaizdžias ir grėsmingas tebeegzistuojančias šiuolaikinės visuomenės ydas ir analizuoja rugsėjo vienuoliktosios įvykių įtaką visuomenės požiūriui į musulmonų ir imigrantų bendruomenes JAV. Kaip teigia *The New York Times* literatūros apžvalgininkas Michiko Kakutani, „autorė puikiai parodo, kaip per teroristų išpuolį artimuosius praradę žmonės,

⁷ Angl. „submission“ – (1) pasidavimas, nusileidimas; (2) paklusnumas, nuolankumas; (3) (dokumentų) pateikimas; (4) svarstymas (P i e s a r s k a s 2004, t. 2, 482).

⁸ Čia ir toliau pateikiamas straipsnio autorės vertimas iš W a l d m a n 2011 – Amy Waldman, *The Submission*, London: William Heinemann.

netgi įsukti į politinių aistrų verpetą, stengiasi suvaldyti emocijas ir prieštarigus jausmus“ (K a k u t a n i 2011, 3). Nors Amy Waldman būtų galima kaltinti pasidavus pagundai pataikauti skaitytojo norams (dėl ko buvo priekaištaujama daugeliui kitų „rugsėjo vienuoliktosios romanų“ autoriams), jos romanas atskleidžia vis dar tebesitęsiančią šalyje emocinę suirutę.

„Rugsėjo vienuoliktosios romano“ bruožai

Įvairios literatūrinės rugsėjo vienuoliktosios ir vėlesnio laikotarpio įvykių interpretacijos rodo, koks svarbus šis periodas romano vystymuisi. Emory Elliott išvalga, kad „XXI amžiaus JAV literatūros tendencijos priklausys nuo tragiškosios dienos įvykių ir Jungtinių Valstijų vyriausybės reakcijos į juos“, tebėra aktuali ir šiandien (E l l i o t t 2006, 446). Daugelis kritikų pripažįsta, kad po rugsėjo vienuoliktosios įvykių išaušo nauja moderniosios literatūros era. Pavyzdžiui, savo straipsnyje „Postmodernism and Islam: Where to after September 11?“ (liet. „Postmodernizmas ir islamas: Kas laukia po rugsėjo vienuoliktosios?“) Akbaras S. Ahmedas pabrėžia „atakų prieš Vakarų pasaulio finansinį centrą <...> ir karinės Amerikos galybę – Pentagoną“ simbolizmą ir pateikia šokiruojančią išvadą: „postmodernizmas palaidotas tos lemtingos dienos griuvėsiuose“ (A h m e d 2007, 140). Nors šią idėją galima laikyti ginčytina, tokia nuomonė tik dar kartą įrodo šių skausmingų įvykių įtaką skirtingoms gyvenimo ir meno sritims. Kita vertus, Ahmedo teiginys, kad „Rugsėjo 11-ąją dėl daugelio svarbių priežasčių prasidėjo naujas amžius“, yra teisingas: tragiškasis įvykis negrįžtamai pakeitė JAV visuomenę ir kultūrą (Ibid.). Kaip teigia Catherine Morley, „Rugsėjo 11-osios teroristinės atakos davė pradžią naujai realizmo formai“ (M o r l e y 2011, 295). Visuomenės narių nusivylimas ir praradimo skausmas įsismelkė į skirtingų formų literatūros kūrinis ir peržengė vienos šalies sienas. „Rugsėjo vienuoliktosios kūrinių“ autoriai siekia pateikti realybę be pagražinimų, suteikdami skaitytojui galimybę pačiam analizuoti įvykių priežastis, suvokti tragedijos mastą ar net susitapatinti su veikėjais. Pabrėždami asmeninės aplinkos svarbą, autoriai skirtingais būdais kalba apie sąžinę, moralines vertybes bei požiūrį į gyvenimą ir mirtį: pasakoja apie nekaltų žmonių, atsidūrusių netinkamu laiku netinkamoje vietoje, žūtį, aprašo aukų artimųjų emocinę būseną, teroristų mirtį, detalų ruošimąsi teroristiniam aktui. Karine Ancellin taikliai pastebi, kad rugsėjo vienuoliktosios romanai „piešia gyvus ir neblėstančius praeities vaizdus, tuo tarpu susigyventi su dabartimi dar sunku“ (A n c e l l i n 2009, 2).

Viena iš „rugsėjo vienuoliktosios romanui“ būdingų ypatybių yra autoriaus pastangos atskleisti visuotinį konfliktą, kilusį dėl kultūrų skirtumo, naivaus paklusnumo, besąlygiško tikėjimo bei priešpriešų tarp vartotojiškumo ir dvasingumo. Daugelis rašytojų aprašo konfliktus tarp amerikietiškojo gyvenimo būdo, moralės ir islamiškojo požiūrio į kultūrą, religiją. Kiti pabrėžia kontrastą tarp didingų modernių pastatų ir suniokotos aplinkos. Nadia Christelle teigia, kad „rugsėjo vienuoliktosios romano“ skaitytojas „tikisi prasmingo pasakojimo“, nes, jos nuomone, jis nori surasti atsakymus į visus klausimus, tikėdamas, kad literatūrinis kūrinys iš-

spręs visas problemas ir nesutarimus bei padės užgydyti žaizdas (C h r i s t e l l e 2007, 3).

Išvados

Po skaudžių rugsėjo vienuoliktosios įvykių susiformavusioje rugsėjo vienuoliktosios grožinėje literatūroje tiesiogiai ir netiesiogiai pasakojama apie 2001-ųjų rugsėjo 11-osios tragediją. „Rugsėjo vienuoliktosios romanuose“ svarstomi klausimai atskleidžia aktualias šiuolaikinės visuomenės problemas: šių dienų realybę įrodo diskusijos apie JAV visuomenės egocentriškumo problemą, kurią įvairiais būdais ir formomis analizuoja daugelis šiuolaikinių rašytojų. Norėdami paskatinti žmonių tarpusavio supratimą ir bendradarbiavimą, „rugsėjo vienuoliktosios romanų“ autoriai skaitytojui stengiasi pateikti ir priešingą poziciją. Siužeto linija, veikėjai, jų tapatybės, problemos ir pastangos spręsti aktualius klausimus kai kurių šiuolaikinių autorių romanuose mažai skiriasi nuo stereotipinių įvykių aprašymų. Galbūt tokiu būdu rašytojai norėjo atsižvelgti į skaitytojo norus ir pateisinti lūkesčius, tačiau tenka pripažinti, kad pastangos atsakyti į, atrodo, neišsprendžiamus klausimus, akcentuojant socialinę, psichologinę ir religinę paradigmas, yra svarbus žingsnis, siekiant padėti pasauliui atsigaivinti po šios ilgalaikės traumos. „Rugsėjo vienuoliktosios romanų“ autoriai ėmėsi labai sunkios ir kartu sudėtingos užduoties: aprašyti visuomenės ydas ir paaiškinti priešingą poziciją, įsigilinti į kultūrinės ir socialines problemas, surasti priežastis, dėl kurių nesutaria ar negali susikalbėti skirtingos socialinės grupės, bei apsvarstyti modernaus pasaulio iššūkius. Asmeninei dimensijai būdinga nuolatinė savo tapatybės ir gyvenimo prasmės paieška. Bokštų griuvėsiai yra tarsi asmeninio gyvenimo duženos, kai nelieta nieko stabilaus ir viską, kaip pokerio partijoje Don DeLillo romane *Falling Man*, lemia atsitiktinumai: dvi minutės virsta nesibaigiančia destruktine būseną, kuri verčia susimąstyti apie žmogaus būties esmę.

Literatūra

- A h m e d 2007 – Akbar S. Ahmed, „Postmodernism and Islam: Where to after September 11?“, *Postmodernism. What Moment?* Ed. Pelagia Goulimari, Manchester: Manchester University Press, 140–145.
- A n c e l l i n 2009 – Karine Ancellin, „Hybrid Identities of Characters in Muslim Women Fiction Post 9-11“, [prieiga internete: <<http://trans.univ-paris3.fr/spip.php?article337>>, žiūrėta 2010-04-07].
- B e i g b e d e r 2004 – Frédéric Beigbeder, *Windows on the World*, vertė Akvilė Melkūnaitė, Vilnius: Tyto alba.
- B u r n 2003 – Stephen Burn, „Don DeLillo“, *The Literary Encyclopedia*, [prieiga internete: <<http://www.litencyc.com/php/speople.php?rec=true&UID=1214>>, žiūrėta 2010-10-01].
- C a m p b e l l 2003 – Duncan Campbell, „Notes from New York“, *The Observer*, [prieiga internete: <<http://www.books.guardian.co.uk/departments/generalfiction/story/0,6000,949020,00.html>>, žiūrėta 2011-11-13].

- C a r t w r i g h t 2006 – Justin Cartwright, „Is America Fit for Freedom?“, [prieiga internete: <<http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/terrorist-by-john-updike-410798.html>>, žiūrėta 2011-02-12].
- C h r i s t e l l e 2007 – Nadia Christelle, „9/11, Literature, DeLillo, and Meaning“, [prieiga internete: <http://www.globalclashes.com/2007/05/911_literature_.html>, žiūrėta 2011-09-20].
- C o n w a y 2008 – Trudy D. Conway, „On Executing Executioners“, *Torture, Terrorism, and the Use of Violence*, Vol. II, edited by J. Jeremy Wisniewski, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 114–127.
- D e L i l l o 2008 – Don DeLillo, *Falling Man*, New York: Scribner.
- D r e w 2001 – Richard Drew, „The Falling Man“, nuotrauka, [prieiga internete: <http://www.theage.com.au/ffximage/2006/08/30/FallingMan_060829015536020_wideweb_300x430.jpg>, žiūrėta 2011-08-20].
- E l l i o t t 2006 – Emory Elliott, „Society and the Novel in the Twentieth-century America“, *The Cambridge Companion to Modern American Culture*, edited by Christopher Bigsby, Cambridge: Cambridge University Press, 430–449.
- E n g l i s h 2008 – Sandy English, „Casting about for the Truth of 9/11: Don DeLillo’s Falling Man“, [prieiga internete: <<http://www.wsws.org/articles/2008/aug2008/falla27.shtml>>, žiūrėta 2011-08-23].
- F u r e d i 2006 – Frank Furedi, „Five Years after 9/11: The Search for Meaning Goes on“, [prieiga internete: <<http://www.spiked-online.com/index.php?site/earticle/1603>>, žiūrėta 2011-02-20].
- G o u l i m a r i 2007 – Pelagia Goulimari, „Introduction“, *Postmodernism. What Moment?*, edited by Pelagia Goulimari, Manchester: Manchester University Press, 1–13.
- G r e e n 2005 – Jeremy Green, *Late Postmodernism. American Fiction at the Millennium*, New York: Palgrave.
- H a l a b y 2007 – Laila Halaby, *Once in a Promised Land*, Boston: Beacon Press.
- H a m i d 2007 – Mohsin Hamid, *The Reluctant Fundamentalist*, London: Penguin Books.
- J u n o d 2007 – Tom Junod, „The Man Who Invented 9/11“, *Esquire*, [prieiga internete: <<http://www.esquire.com/print-this/delillo>>, žiūrėta 2011-10-18].
- K a f k a 2006 – Alexander C. Kafka, „*Terrorist* by John Updike“, [prieiga internete: <http://www.bookslut.com/fiction/2006_07_009367.php>, žiūrėta 2011-07-23].
- K a k u t a n i 2011 – Michiko Kakutani, „The Right Architect with the Wrong Name“, *The New York Times*, [prieiga internete: <<http://www.nytimes.com/2011/08/16/books/the-submission-by-amy-waldman-review.html>>, žiūrėta 2011-10-10].
- M i s h r a 2007 – Pankaj Mishra, „The End of Innocence“, *The Guardian*, [prieiga internete: <<http://www.guardian.co.uk/books/2007/may/19/fiction.martinamis>>, žiūrėta 2011-11-26].
- M o r l e y 2011 – Catherine Morley, „Plotting against America: 9/11 and the Spectacle of Terror in Contemporary American Fiction“, [prieiga internete: <<http://my.enl.auth.gr/grammar/grammar08/morley.pdf>>, žiūrėta 2011-11-26].
- M u r p h y 2007 – John Murphy, „Suicide boy: John Updike’s *Terrorist*“, [prieiga internete: <<http://oldarchive.godspy.com/culture/A-Review-of-Terrorist-by-John-Murphy.cmf.html>>, žiūrėta 2011-11-22].
- N o o r a n i 2002 – A. G. Noorani, *Islam and Jihad. Prejudice versus Reality*, London: Zed Books.

- O l s e n 2010 – Lance Olsen, „*Falling Man* by Don De Lillo“, [prieiga internete: <<http://quarterlyconversation.com/falling-man-by-don-delillo-review>>, žiūrėta 2011-08-22].
- P i e s a r s k a s 2004 – Bronius Piesarskas, *Dvitolmis anglų–lietuvių kalbų žodynas*, 2 t., Vilnius: Alma littera.
- R u f l e 2008 – Lisa Ruffle, „9/11 Fiction from Three Different Perspectives“, [prieiga internete: <http://literaryculture.suite101.com/article.cfm/911_fiction_from_three_different_perspectives>, žiūrėta 2012-03-16].
- R u t h e r f u r d 2009 – Edward Rutherford, *New York*, London: Arrow Books.
- S h i v a n i 2010 – Anis Shivani, „Announcing the Death of the Post-9/11 Novel“, [prieiga internete: <http://www.nuffingtonpost.com/anis-shivani/announcing-the-death-of-t_b_525805.html>, žiūrėta 2011-09-11].
- T a v e i r a 2010 – Rodney Taveira, „Don DeLillo, 9/11 and the Remains of Fresh Kills“, *M/C Journal*, Vol. 13. No. 4 (2010), [prieiga internete: <<http://journal.media-culture.org.au/index.php/mcjournal/article/viewArticle/281>>, žiūrėta 2011-11-26].
- U p d i k e 2007 – John Updike, *Terrorist*, London: Penguin Books.
- U p d i k e 2012 – John Updike, *Teroristas*, vertė Marius Burokas, Vilnius: Tyto alba.
- V e r s l u y s 2009 – Kristiaan Versluys, *Out of the Blue. September 11 and the Novel*, New York: Columbia University Press.
- W a l d m a n 2011 – Amy Waldman, *The Submission*, London: William Heinemann.
- W a l s h 2006 – David Walsh, „John Updike’s *Terrorist*“, [prieiga internete: <<http://www/wsws.org/articles/2006/aug2006/updi-a25.shtml>>, žiūrėta 2012-02-22].

Ingrida Žindžiuvienė

„Rugsėjo vienuoliktosios romano“ bruožai ir vystymosi tendencijos

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: amerikietiškoji kultūra, amerikiečių visuomenė, „rugsėjo vienuoliktosios literatūra“, terorizmas, ekstremizmas, traumos literatūra.

Straipsnio tikslas – apžvelgti naujai susiformavusio romano žanro – „rugsėjo vienuoliktosios romano“ – atsiradimo aplinkybes, bruožus ir vystymosi tendencijas per pastaruosius dešimt metų. Analizuojami socialiniai reiškiniai, vykstantys po 2001 metų rugsėjo 11-osios įvykių, nulėmę įvairias šio romano žanro vystymosi kryptis. Rugsėjo vienuoliktosios įvykiai, sukrėtę JAV ir visą pasaulį, tapo vienu plačiausiai šiuolaikinėje literatūroje aptartu politiniu ir socialiniu reiškiniu. Įvairių šalių literatūroje netrukus pasirodė įvairaus pobūdžio ir žanro literatūrinių kūrinių, aprašančių sukrėčiančius įvykius. „Rugsėjo vienuoliktosios romanui“ būdingi traumos literatūros bruožai su ypač išryškėjusia realistine plotme. Tokiame romane asmeninė patirtis ir išgyvenimai susipina su istoriniais ir politiniais apmąstymais. „Rugsėjo vienuoliktosios romano“ tyrimams reikšmingos įtakos turi Kristiaano Versluyso (2009) tyrimai. Straipsnyje analizuojami keli romanai (Frédéric Beigbeder, *Windows on the World* (2004); John Updike, *Terrorist* (2006); Don DeLillo, *Falling Man* (2007); Laila Halaby, *Once in a Promised Land* (2007); Mohsin Hamid, *The Reluctant Fundamentalist*

(2007); Amy Waldman, *The Submission* (2011)), kuriuose atsiskleidžia įvairūs „rugsėjo vienuoliktosios romano“ žanro bruožai ir vystymosi tendencijos.

Ingrida Žindžiuvienė

Features of the 9/11 Novel

S u m m a r y

Keywords: *destructive binary thinking, estrangement, terrorism, extremism, Islamophobia, consumerism, superficiality, hypocrisy, American pop culture, American society.*

The aim of this paper is to discuss the post 9/11 effect on the development of American literature during the first decade of the twenty-first century. The 9/11 events dramatically altered American Society and culture. Thus, the tragic event has become the main focus of numerous works of contemporary fiction. Although Postmodernism contains such categories as apocalyptic or catastrophe theory or prophetic pessimism broadly undertaken by many American authors such as Kurt Vonnegut, Don DeLillo, Philip Roth and others, the September 11th catastrophe with its disastrous physical and moral consequences was nothing that could have been predicted. It was and still is the long-lasting trauma that the country and the world has experienced and yet has not recovered from. Because of this tragic event the country has fallen into the trap of extreme binary thinking. Mainly, these cardinal points appear in American literature of the first decade of the twenty-first century. The article focuses on the impact of 9/11 on the American ideology and emotional domain. Discussion of the features of the 9/11 novel is based on the analysis of the following novels – Frédéric Beigbeder's *Windows on the World* (2004), John Updike's *Terrorist* (2006), Don DeLillo's *Falling Man* (2007), Laila Halaby's *Once in a Promised Land* (2007), Mohsin Hamid's *The Reluctant Fundamentalist* (2007), Edward Rutherford's *New York* (2009) and Amy Waldman's *The Submission* (2011). These novels may be interpreted as examples of the present-day American reality, based on miscommunication, prejudice and tension. Alongside the sensitive portraits of the main characters, the novelists present a thorough picture of the contemporary American society, trying to find the solutions and explanations for the country's condition, and present different perspectives on the aftermath period.

Ingrida ŽINDŽIUVIENĖ
Anglų filologijos katedra
Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 52
LT-44244 Kaunas
[i.zindziuviene@hmf.vdu.lt]